

NECATİ ŞİİRİNDE NESİMİ'DEN ETKİLENMENİN BOYUT VE BİÇİMLERİ

Seadet ŞİHIYEVA*

Öz

Divanının birtakım yapısal özellikleri, ayrı ayrı şiirlerinin teknik yönleri ve söyleyiş tarzıyla kendi yolunu çizen Türk divan şiirinin ünlü isimlerinden İsa Necati'nin gerek kaynakları, gerek etki alanında Azerbaycan edebiyatı temsilcilerinin de önemli yeri vardır. Necati'nin Nesimi'ye (öl. 1417) yazdığı nazireler onun Azerbaycan-Türk şiirinden kaynaklanmasının açık göstergelerindedir. Nesimi ve Necati'nin şimdiye dek araştırılmamış edebî ilişkilerine onların aynı redifli çoklu sayıda şiirleri tanıklık etmektedir. Necati'nin şiiri bu cihetleri, aynı zamanda Nesimi'nin kardeşi Şah Handan'ın adını şiirine getirmesi, Fazlullah ve Nesimi'nin trajik ölümüne poetik işaretleriyle Nesimi araştırmacılığı için de özel bir önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Nesimi, Necati, Edebi ilişkiler, Divan şiiri

LEVELS AND FORMATS OF NASSIMI'S INFLUENCE TO THE POETRY OF NEJATI

57

Abstract

The outstanding poet of Turkic poetry of XVI century Isa Nejati has drawn an own career with some specific architectonics, technical ability and a way of thoughts expression. The special place among his ideological sources took Azerbaijan poetry of XII-XIV centuries. He had mentioned not only a name of Nizami, but also used the motives and images, nontraditional for classical poetry and borrowed of products of this outstanding poet. Many nazires written on the gazelles of Nassimi are indicators of taking from Azerbaijan-Turkic poetry. Set of verses with identical redif, poetical figures and style are witnesses of a literary communication of Nejati with Nassimi. His Divan has special value for Nassimi studies. And also very important are beyts, mentioning a name of his brother and poetic hints on the tragic death of the poet and his tutor Fazlullah.

Keywords: Nassimi, Nejati, Literary Relations, Poetry of Divan

* Doç.Dr., Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi Doğubilimcilik Enstitüsü shikhiyevs@gmail.com

Giriş

XV. yy. Türk divan edebiyatının ünlü isimlerinden İsa Necati, divanının birtakım yapısal özellikleri, ayrı ayrı eserlerinin teknik yönleri ve söyleyiş biçimiyle kendi yolunu çizmiş ve kişisel üslubunu oluşturmuştur. Onun şiir sanatının içerik, konu ve biçimsel açıdan ferdî niteliği, selef ve ardıllarının şiiriyle kıyaslamalarla, başka deyişle fikrî zemini ve anane çerçevesinde yarattığı geleneğin tespitiyle ortaya konulabilir. Bu gibi mukayeseler şairin divanında anane ve ferdiliğin nispetinin ve sonuçta eserlerinin poetik değerinin belirlenmesinde önem arz etmektedir. Necati şiirinin gerek kaynakları, gerek etki alanında Azerbaycan edebiyatı temsilcilerinin de önemli yeri vardır. Belirtmeliyiz ki, Necati Beg seleflerinden bir kısmının adını şiirlerinde övgüyle anmış, Sadi Şirazi, Nizami Gencevi ve Şeyhi'nin şiirlerinden etkilendiğini dile getirmiş, Hassan bin Sabit, Salman Saveci ve Abdurrahman Cami'yle şiirini kıyaslamıştır. Burada şunu da vurgulamaya gerek var ki, divan şiiri geleneğine uygun olarak, şair, selefleri, genellikle kendinden önceki şairlerin bir kısmının (Nizami, Sadi, Şeyhi) adını açık söylemiş, bir kısmını (Amir Husrev Dehlevi, Ferideddin Attar, Kemal Hocendi, Lütfi, Atayi ve Şeyhi) tevriye sanatı aracılığıyla anmıştır. Bazen ise aynı şairlerin adları (Nizami, Şeyhi, Atayi ve Hassan) hem açık, hem de kapalı şekilde hatırlatılmıştır. İlginçtir ki, Seyyid İmadeddin Nesimi'nin şiirinden etkilenmenin çeşitli seviyelerde boy göstermesine rağmen onun adı anılmamış, kardeşinin adı ise açık şekilde şiire getirilmiştir.

Aslında birtakım şairlerle Necati'nin ardıl-öncül ilişkisi iddiaları üslup ve söyleyiş biçiminin göz önünde tutulmasıyla ileri sürülmüştür. Necati'ye hayranlık hatta kimi tezkireci ve araştırmacıların onun şiirinin poetik kaynakları ve seleflerinin olmasını genellikle inkâr etmesiyle sonuçlanmıştır. Ünlü şarkiyatçı Gibb'e göre, Necati'nin orijinalliği onun yaratıcı hayal gücünden kaynaklanmaktadır. Şiirlerinde sık rastlanan mecazlar İrânî tarzda olmakla birlikte, herhangi bir divandan alınmış

değildir; şairin kendi kabiliyetini tatbiki ve müşahedeleri sonucudur.¹ Bu söylenenlerde gerçeğin payı çok olmakla birlikte onun divan şiiri geleneğinin kısıtlayıcı sınırları dışına çıktığı ve önceki yazınsal fikrî ürünlerle bağlantısız oluştuğunu iddia etmek çok güçtür. İlerideki bahislerde, kendi topladığımız örnekler incelenirken de görüleceği üzere Necati şiirinin önceki yüzyıllar edebiyatında ciddi ve sağlam fikrî zemin ve temelleri olmuştur. Burada konumuza uygun olarak Nesimi ve Necati'nin düşünsel ve edebi bağlarını araştırdık. Onun Türkiye şairlerinden Şeyhi ve Ahmet Paşa, Çağatay şairlerinden Lütfi, Atayi ve Nevai ile edebî ilişkilerinin, etkilenmesinin boyutunun değerlendirilmesi ise özel araştırma gerektirmektedir.

1. Nesimi ve Necatı Şiirinde Strüktür Açısından Paraleller

Önce de altını çizdiğimiz gibi, Necati, Azerbaycan şairlerinden en çok Nesimi'den etkilenmiştir ve bu söz ustasına yazdığı nazireler onun Azerbaycan-Türk şiirinden kaynaklanmasının açık göstergelerindedir. Nesimi ve Necati'nin şimdiye kadar araştırılmamış edebî ilişkilerine onların aynı redifli çoklu sayıda şiirleri tanıklık etmektedir. Necati'nin "İçinde", "Yok", "Bu gün", "Ele girmez", "Gibi", "Oldu gel", "Eyledi", "Gel beri" (Nesimi'de: "Beri gel"), "İle", "Derler", "Neyler", "Yene", "Budur", "Buldum" redifli vs. şiirleri redif, konu ve söyleyiş biçimi açısından Nesimi'nin gazelleriyle uygunluk göstermektedir.

Bu şiirlerde etkilenmenin düzeyini belirlemek amacıyla birkaçını detaylı olarak incelemeyi uygun gördük. Necati'nin "Oldu gel" redifli şiirinin altı kafiyeli kelimesinden üçü ("kan", "zindan", "serv-i hüraman") prototiple aynıdır. Nesimi matla beytinde der: "Fürkatünden yandı bagrum yüregüm kan oldu gel".² Necati matla beytinde der: "Tirin

¹ E.O.Wilkinson Gibb, *Osmanlı Şiiri Tarihi* (1-2, çev. Ali Çavuşoğlu, Ankara: "Akçağ" yayınları, 1999), s. 362.

² Hüseyin Ayan, *Nesimi. Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Türkçe Divanının Tenkitli Metni* (Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları, 2002), s. 474.

ucundan derun-ı sine de kan oldu gel".³ Nesimi ikinci beyitte der: "Dünyenün naz u na'ımı bağ u bustânı mana \\ Sensüz iy sultan-ı hubân bend ü zındân oldu gel".⁴ Necati ikinci beyitte der: "Bağ bir üstü açık dilgir zindan oldu gel".⁵ Nesimi gazelin beyitlerinden birinde der: "Cennetün sahnında Tübâ vâlih ü aşüfte-hal \\ Kâmetün hüsninden iy serv-i hırâmân oldu gel".⁶ Necati üçüncü beytinde der: "Hacesinden dün elif ezberleyen dür-danecik \\ El irişmez şimdi bir serv-i hıraman oldu gel".⁷ Hatta son beyitlerin kafiyeli kelimeleri de ahenk açısından uyumludur: "yeksan" (Nesimi) - "asan" (Necati). İlginçtir ki, Necati bu gazelinde mahlas kullanmamıştır.

Necati de onunla aynı yüzyılda yaşamış Dede Ömer Ruşeni ve Nimetullah Kişveri gibi Nesimi tuyuğlarının redifiyle bağlı geleneği gazellerinde devam ettirmiştir. Onun "Benlerin", "Zülfün", "Lebin", "Leblerin", "Çeşmün" ve "Gözün" redifli şiirlerinin redif seçimi Nesimi'nin insanın ayrı ayrı yüz çizgileri ve güzellik unsurlarını tarif ettiği ve övdüğü tuyuğlarını hatırlatmaktadır.

Şairin "Düştü gönlümüz"⁸ redifli kıtası Nesimi'nin aynı redifli tuyuğuna naziredir. Son paralelden görüldüğü üzere, halef bazen örnek şiirin redif ve kafiye gibi biçimsel niteliğinden yararlınsa da, şiirin türünü (janr) değiştirmiştir. Bu ise onun selefinin sanatının asıllılığında kalmadığını, kendi şairlik yeteneğini sergilemek niyeti gibi de değerlendirilebilir. Genellikle Nesimi'nin tuyuğlarından kaynaklanma redif düzeyinde ortaya çıkmaktadır.

Nesimi ve Necati'nin aynı uyaklı şiirlerinden biri aşağıda matla beyitlerini verdiğimiz gazelleridir. Nesimi:

Yanaram ışkundan ahar gözlerümden yaşlar

³ Necati Beg, *Divan* (hazırlayan: Ali Nihat Tarlan, Ankara: "Akçağ" yayımları, 1992), s. 300.

⁴ Ayan, *a.g.e.*, s. 474.

⁵ Necati, *a.g.e.*, s. 300.

⁶ Ayan, *a.g.e.*, s. 474.

⁷ Necati, *a.g.e.*, s. 300.

⁸ Necati, *a.g.e.*, s. 139.

*Firkatün derdi çıhardı yüregümde başlar.*⁹

Necati:

Zülfüne kimdir diyen kim zulme şimdi başlar

*Zülfün ucundan değil mi bu kesilen başlar.*¹⁰

“*Mecmu'atü'n-Neza'ir*”den belli olduğu üzere Nesimi'nin bahsini ettiğimiz gazeline 19 nazire yazılmıştır.¹¹ Bu mecmua 1440 yılında kaleme alındığından daha sonraki dönem şairlerinin, aynı zamanda Necati, Hatayi, Niyazi Mısri vs. şairlerin söz konusu gazele nazireleri bu listeye dâhil değildir.

Çoklu sayıda şairin eserine örneklik eden Nesimi gazeliyle ona yazılmış nazirelerin arasında kıyaslama yapılması ilginç sonuçları ortaya çıkardı. Böyle ki, nazirelerde Nesimi'nin şiirinin genel kafiye düzeniyle birlikte matla ve makta için seçtiği kelimelerin de ardıllarının özellikle dikkatini çektiği belli oldu. Bu nazirelerden beşinde matla beyit “başlar”, beşinde “yaşlar” gibi cinaslı kullanılan kafiyeli kelimeler üzerine kurulmuş, birinde Nesimi'nin makta beytinde yer alan “nakkaşlar” matlân her iki mısrası için kafiye kelimesi olarak seçilmiştir. Necati'nin şiirinde de “başlar” kelimesinin matlada cinas oluşturması kendinden önce bu gazele nazire yazarlarla paralellik arz etmektedir. Bu gazelin sekiz kafiyeli kelimesinden beşi (“başlar” (“başlamak”), “başlar” (“kafalar”), “nakkaşlar”, “kardaşlar”, “yoldaşlar”) Nesimi şiiriyle ortaktır.

Ardılların, aynı zamanda Necati'nin matla beyitler için seçilen kelimeleri cinaslı kullanımı geleneği de Nesimi gazelinden kaynaklanmaktadır. Böyle ki, Nesimi beyitlerinden birinde tekrar matladaki “başlar” kelimesine geri dönmüş ve bu defa farklı anlamda kullanmıştır. Selefinin şiirinin bu özelliğine dikkat eden Necati de

⁹ Ayan, *a.g.e.*, s. 291.

¹⁰ Necati, *a.g.e.*, s. 205.

¹¹ bkz: Ömer bin Mezid, *Mecmû'atü'n-Neza'ir* (Metin-Dizin-Tıpkıbasım, Türk Dil Kurumu yayınları, 1995), s. 171-181.

“başlar” kelimesini matlada cinaslı kullanmasına rağmen sıradaki beyitlerden birinde tekrar kafiye oluşturmak amacıyla aynı ifadeyi gazele getirmiştir. Belirtmeliyiz ki, Nesimi'nin cinas oluşturan bu kafiyesi diğer ardıllarının da ilgisini çekmiştir. Şeyh Oğlu, Zeyni, Fürkati, Safi, Dökmeci gibi şairler Nesimi şiirinin bu özelliğinden hareketle selefın yaptığı gibi matlada bir kez, sıradaki beyitlerden birinde de tekrar “başlar”ı cinaslı kullanmışlardır. İşki adlı şair matlada her iki mısırda ve sıradaki beyitlerden birinde, Ömer şiirin ortasında – üç ardı ardına gelen beyitte bu kelimeyi cinaslı kafiye olarak kullanmışlardır.¹² Bu spesifiklik Nesimi'nin şair kişiliğinin otoritesini ve haleflerinin, aynı zamanda Necati'nin ince gözlemciliği ve prototipi detaylı inceleyerek nazire kaleme almalarını ortaya koymaktadır. Şunun da altını çizmeğe gerek var ki, Necati'nin söz konusu şiiri tekçe Nesimi'nin örnek gazelinin değil, ona yazılan nazirelerin de birtakım özelliklerini taşımaktadır.

Necati'nin “*Meded*” redifli gazeli tespitimize göre Türk divan edebiyatında Nesimi şiiriyle gelenekselleşen gazeller silsilesine ait olunabilir. Nesimi'nin gazellerinden biri: “*Ey müselmanlar meded ol yar pünhan ayrılır...*”¹³ dizesiyle başlıyor. İmamıyye adlandırılabilir bir şiiri ise: “*Ya Ali senden meded*” rediflidir. İlginçtir ki, Necati'nin iki “*Meded*” redifli gazelinin birinin son dizesi: “*Miskîn Necâti'yi hat-ı hoş-bû türâb (Bû-Türâb) eder \ \ Ey zülfü kara* ermez ise Şahdan meded*”¹⁴ de benzer içeriği ifade eder.

Necati'nin “*Üstüne*” redifli yeddi gazeli redifi, bu gazellerden ikisi¹⁵ hem de kafiye kuruluşu açısından Nesimi'nin aynı redifli gazeliyle uyum içindedir. Necati'nin bu şiirlerinden ikisinin¹⁶ strüktür özellikleri ve

¹² bkz: Ömer bin Mezid, *a.g.e.*, s. 171-181.

¹³ İmadeddin Nesimi, *Eserleri* (üç ciltde, I. c., Bakı: “Elm”, 1973), s. 247.

* “*Zülfü kara*” ifadesi tevriyeli kullanılmıştır, hem zülfü kara sevgili, hem de Hz. Ali'nin kılıcı Zülfikar akla gelmektedir.

¹⁴ Necati, *a.g.e.*, s. 173.

¹⁵ Necati, *a.g.e.*, s. 388-389.

¹⁶ Necati, *a.g.e.*, s. 388, 392.

motiflerine ise Nesimi'nin bir beyti (“Zülfünüz çekti çeri geldi Hata Çin üstüne \ \ Halınız koptu Hebeşden Rum elini çapdı”)¹⁷ temel teşkil etmektedir. Örneğin; Necati: “Gözlerimden hatt u hâl akın salar cân üstüne \ \ Tunadan kâfir geçer koman müselmân üstüne”.¹⁸ Necati yüze hattın “gelişi”ni de aynı üslupta – koşunun toz kopararak gelmesi gibi ifade eder.**

Araştırmamız gösterdi ki, Necati, Nesimi'nin yalnız orijinal değil, Mevlana*** ve Salman Saveci gibi şairlerin Farsça şiirlerine Türkçe yazdığı nazirelerine de tekrar nazire yazmıştır. Böyle ki, Necati'nin: “Âşık olduğum duyaldan yüzüme bakmaz habib”¹⁹ mısrasıyla başlayan gazeli Salman ve Nesimi'nin uygun gazelleriyle kafiye kuruluşu yönüyle ortaktır. Belirtmeliyiz ki, Necati'nin bu gazelinde Nesimi sözünün etkisi kafiye strüktürü, ifadeler ve ayrı ayrı fragmanlarda gözükmemektedir. Örneğin; Nesimi:

İy yüzün “nasrun mina'llâh” iy saçın “fethun karib”

İy beşer sûretlü Rahmân iy melek-sîmâ habîb. ²⁰

Necati:

Pâdişâhım kılıcınla açılır iklim-i hüsn

Gamzenin şânında münzel âyet-i feth-i karib. ²¹

Nesimi ve Necati'nin bazı şiirlerinin (“Ele girmez”, “İmiş”, “Var”, “Budur”, “Yine”, “Neyler”, “Yok” vs.) ise redifi aynı, kafiyesi farklıdır. Necati'nin “Yine” redifli bahariye kasidesi kafiye strüktürünün farklılığına rağmen redif ve konu açısından Nesimi'nin aynı redifli

¹⁷ İmadeddin Nesimi, *Seçilmiş eserleri* (tertib edeni: Hemid Araslı, Bakı: Azereşr, 1973), s. 107.

¹⁸ Necati, *a.g.e.*, s. 388.

** *Meydan-ı arzında tozub gelir hat*
Şebdiz-i zülfe benzer tutub tutub yenilmez. (Necati, *a.g.e.*, s. 258)

Yazık değil mi safha-i ruhsara hat çekip
Can mülkünü ayakladasın gam çerisine. (Necati, *a.g.e.*, s. 371)

*** “Mest” redifli gazeller (Necati, *a.g.e.*, s. 163, 165).

¹⁹ Necati, *a.g.e.*, s. 161.

²⁰ Ayan, *a.g.e.*, s. 198.

²¹ Necati, *a.g.e.*, s. 161.

gazeliyle uyum içindedir. Ama yakın redifli “Gönlüm” (Nesimi) ve “Gönül” (Necati) şiirleri kafiye, strüktür ve konu açısından farklılık gösterir.

Belirtmeliyiz ki, Necati'nin birtakım redifleri Nesimi şiirinin redif ve çok özel deyimlerinin biçiminin değiştirilmesi niteliktedir. Nesimi'nin “*Beri gel*”, Necati'nin “*Gel beri*” ve “*Gitme gel*” rediflerini örnek olarak kaydedebiliriz. Sonuncu şiirde Nesimi tarzında hitaplar üzerine kurulan son mısra da (“*Devletim âsâyişim püşt ü penâhum gitme gel*”)²² şu bağlılığı artırır. Nesimi'nin Necati'ye etkisi yalnız aynı redifli veya aynı kafiyeli şiirlerde gözlemlenmiyor. Bu yararlanma Necati'nin yakın anlamlı rediflerle kaleme alınan gazellerinde de göze değmektedir. Nesimi ve Necati gazellerinin karşılaştırılması birtakım gazelerde kafiyenin aynı, redifin farklılığını ortaya koydu. Örneğin; Nesimi'nin “*Oynar*” redifli gazeli Necati'nin “*Güler*” redifli şiirinin kafiye strüktürünü belirlemiştir. Necati'nin bu gruba dâhil olan şiirlerinden biri de “*Olmaz*” redifli gazelidir. Şiiri Nesimi'nin “*Olsun*” redifli gazeliyle kıyasladıkta ilginç sonuçlara vardık. Belli oldu ki, Necati'nin ilk iki beyti selefine hayalî hitabe ve cevap niteliklidir. Nesimi:

Şehâ gönlün hemîşe bî-gam olsun

Elünde dâ'ima câm-i Cem olsun.

Gül ü lâle cemâlünden hacildür

*Yüzün yazı hemîşe hürrem olsun.*²³

Necati:

Cihânda âdem olan bî-gam olmaz

Anunçün bî-gam olan âdem olmaz.

Gönül göz yaşını yağıdırmayınca

²² Necati, *a.g.e.*, s. 299.

²³ Ayan, *a.g.e.*, s. 568.

*Muhabbet sebze-zârı hurrem olmaz.*²⁴

Hayali olsa bile kamil bir müşaire (şiir yarışması) örneği gibi değerlendirebileceğimiz bu gazeller arasında kafiye strüktürü, konu ve içerik bakımından yakınlık görülmekte, prototip ve cevap bağlantısı hiçbir kuşku uyandırmamaktadır. Sonraki beyitlerde kafiyeli kelimelerden ikisi (“*muhkem*”, “*kem*”) aynı olsa da, nispeten konu özgürlüğü gözlemlenir.

Necati'nin aşağıdaki beytinde selefının düşüncesini daha kapalı bir tarzda tekzibi dikkatimizi çekti. Nesimi'nin hatla ilgili düşüncelerden sık sık yararlanan, onu farklı açılardan ortaya koyuş biçimiyle selefının yarattığı geleneği izleyen ve geliştiren Necati gazellerinden birinde der:

Kimdir lebinde sâye-i ebrûna “hatt” diyen

*Aldanmasın hayâline kimse o kec-revin.*²⁵

Nesimi, birçok şiirinde Hurufilik görüşlerinden hareketle kaş (ebru), kirpik ve saç “hatt” adlandırır. Necati'ye göre “ebru”nu (kaş) değil, hayal gücüyle onun gölgesi olarak vasıflandığı dudağın üzerindeki ayva tüylerini hatt saymak doğrudur. Nesimi Anadolu muhitinde çok sevilerek erenlik ve şairliğiyle örnek şahsiyetlerden olsa da, bazı dairelerde onun “dinsiz”, “mülhid” vs. diye isimlendirilmesi de bellidir. Bu anlamda halefin “ebruya hatt diyen” ve “*kec-rev*” (eğri yolla geden) deyimleriyle tevriyeli olarak Nesimi'yi de göz önünde tuttuğunu düşünürüz. Tevriye sanatına çok eğilimli ve kelimeleri adeta iki anlamda kullanmayı seven Necati'nin bu beytinin arka planında muhtemelen çağının selefiyle ilgili münasebeti iz bırakmıştır.

Bazen Necati'nin ayrıca beyit veya mısrasında onun aynı zamanda haleflik ve seflik mevkiinin tezahürlerine rastlıyoruz. Necati'nin: “*Âsumânîler giyip gün gibi mâhum gitme gel \\ Göklere boyanmasın**

²⁴ Necati, *a.g.e.*, s. 249.

²⁵ Necati, *a.g.e.*, s. 279.

* Hem matem, hüzün rengi olan gök renk, hem de tütsünün boz rengi kastedilir, semanın rengiyle çağrışım oluşturulur.

feryâd ü âhım gitme gel"²⁶ gibi dizeleri Nesimi'nin: "*Çıhdı içümden tütün çarhı boyadı bütün...*"²⁷ ve Fuzuli'nin: "*Çıkacaktır feleye nale-yi zarım bu gece*"²⁸ mısraları arasında aralık bir yer tutmakta, hem selef, hem de halefinin şiiriyle eşleşmektedir. Genellikle âhın göklere yükselmesi motifi Necati şiirinde sıklıkla kullanılmaktadır. Ama bu gibi geleneksel motiflerde etkilenmeni belirlemek imkânsızdır ve sadece aynı konuya bakış açısı, ruh halini söylemiş biçiminden söz edilebilir.

Necati'nin selefının şiirlerinden yararlanması çeşitli biçimlerde ortaya çıkıyor ve onun birtakım gazellerinin kafiyeli kelimelerinin seçimi ve strüktüründe Nesimi'den etkilenme gözükür. Başka söyleyişle, Necati halefiyle Türk divan şiirine aktarılan kafiye strüktüründen yararlanır ve ona redif eklemekle ferdi yaratıcılık imkânlarını sergiliyor. Örneğin; "*abad*", "*bünyad*", "*Ferhad*", "*ad*" vs. gibi kafiyeli kelimeler üzerine şiir oluşturulmasına Nesimi'nin divanında da rastlanır. Onun bu şiirinin etkisiyle XV. yy. şairlerinden Nevai, Halili vb. nazire yazmışlardır. Bu şiirlerden biri Necati'nin: "*Şad olmadı aşk işinde Ferhad*" mısrasıyla başlayan gazelidir.²⁹ Necati diğer gazellerinde ise aynı strüktürü esas alarak redif ("*Aşk*"³⁰; "*Eyledi*"³¹, "*Eyleyen*"³², "*Olmadı*"³³) eklemekle şiirine farklılık kazandırmıştır.

Necati'nin:

Kara toprağa karmağıl kayırmaz kakıyıp kanım

Kulunam kapına geldim benim devletli sultânım ³⁴

beytiyle başlayan gazelinde strüktür özellikleri, kafiye yerinde kullanılan "*sultanım*", "*canım*", "*hoş-elhanım*" gibi kelimelerin iktibas niteliği,

²⁶ Necati, *a.g.e.*, s. 299.

²⁷ Ayan, *a.g.e.*, s. 530.

²⁸ Mehemed Füzuli, *Eserleri* (5 cildde, I c., Bakı, Azerbaycan SSR Elmler Akademiyası neşriyyatı, 1958), s. 293.

²⁹ Necati, *a.g.e.*, s. 172-173.

³⁰ Necati, *a.g.e.*, s. 274.

³¹ Necati, *a.g.e.*, s. 408, 439-440.

³² Necati, *a.g.e.*, s. 326.

³³ Necati, *a.g.e.*, s. 402.

³⁴ Necati, *a.g.e.*, s. 314.

“gülistanım” (Nesimi) - “şebistanım” (Necati) gibi kafiyeli kelimelerin uyum içinde olması, özellikle makta beyitlerin yakından örtüşmesi Necati gazelinin nazire olması hususunda kuşkuyla yer bırakmıyor. Nesimi:

*Çırağım şem'um ü nurim ziyam ü yıldızım şemsim
Hezarım bülbülüm kebkim Nesimi-yi hoş-elhanım!*³⁵

Necati:

Dediler yaraşır yâra hezârân bülbülün olsa
Necâti dedi küyumda yeter murg-ı hos-elhânım.*³⁶

Fuzuli şiirinde her iki selefının şiirinin özelliklerini bulmak mümkündür:

*Lehze lehze gülşen-i medhinde guya olmasa
Bülbül-i nitgi Fuzulinin hoş-elhan olmasın*³⁷

Görüldüğü üzere Nesimi şiirinin mükemmel tekniği Necati şiiri için örnek rolünü oynamış ve ardıl selefine özgü niteliklerden yaratıcı yararlanmıştır. Sonuçta Türk divan şiirinin tekâmülü prosesinde bu yazınsal ilişkilerin önemli etkisi olmuştur.

2. İçerik, Konu ve Söylem Açısından Uyum İçinde Olanlar

Necati'nin redif ve kafiyeye farklı birtakım gazellerinin ayrı ayrı beyitlerinde anlatım, konu, bakış açısı vs. bakımından Nesimi şiiriyle yakından örtüşmeler de göze çarpmaktadır. Nesimi:

*Gamzeden Mısır kılıc virmişsen esrük Türküne
Kan behâsuz munca kan itmek dilersen itmegil.*³⁸

³⁵ İmadeddin Nesimi, *Eserleri* (elmi-tengidi metnin tertibi: Cahangir Gehremanov, üç cildde, I. c., Bakı: “Elm”), s. 125.

* “Hezar” kelimesi Farsça hem “bülbül”, hem de “bin” anlamlarını taşır. Nesimi ifadenin “bülbül”, Necati ise “bin” anlamlarını tercih etmişlerdir.

³⁶ Necati, *a.g.e.*, s. 314.

³⁷ Fuzuli, *a.g.e.*, s. 277.

³⁸ Ayan, *a.g.e.*, s. 464.

Necati:

*E serv-i nâz gamzeye örğetme gözlerin,
Zinhâr verme mest olıcak Türkmana tığ.* ³⁹

Veya:

*Âlemi yıkdı bu gün kaşın ile gamzelerin
Kerem et verme begim Türkün eline tuğra.* ⁴⁰

Nesimi:

Adı İbrahim çohdur neyleyem Edhem degül. ⁴¹

Necati:

*Her İbrâhim izzet Kâ'besinde
Halilullâh yâ hod Edhem olmaz.* ⁴²

Nesimi:

*Yârun cefâsı cümle vefâdur cefâ degül
Yârı(m) cefâ kılur diyen ehl-i vefâ degül.*

68

*Maşuka her ne kılrsa revâdur muhibbine
İllâ firâkı odına yanmak revâ degül.* ⁴³

Necati:

*Yârın cefâsı gayriye derd ü belâ gelir
Ben mübtelâ muhibbine lûtf ü vefâ gelir.* ⁴⁴

Nesimi:

*Seni bu lutf ile kimdür diyen ki iy dil-ber
Bu sûret ile sana kim didi ki uşta beşer.* ⁴⁵

³⁹ Necati, *a.g.e.*, s. 74.

⁴⁰ Necati, *a.g.e.*, s. 51.

⁴¹ Ayan, *a.g.e.*, s. 467.

⁴² Necati, *a.g.e.*, s. 254.

⁴³ Ayan, *a.g.e.*, s. 470.

⁴⁴ Necati, *a.g.e.*, s. 242.

Necati:

*Yüzünü ey melek-sîret görürse diye hûriler
Bu sûret-i beşer gelmiş değildir nesl-i Âdemden.* ⁴⁶

Nesimi:

İy bâd-ı sabâ menden ilet yâra selâmı. ⁴⁷

Necati:

İlet sabâ ağalara çok çok selâmımı. ⁴⁸

Nesimi:

*Eşgle şevgin odu canıme kar eyledi
Gör nece tâbından ey şems ü gemer yanerem.* ⁴⁹

Necati:

Yanarım hasret-i şevk-i ruhun ile yanarım. ⁵⁰

Necati'nin:

*Cevr ile sevdiğimden ayırdı beni hasûd
Sevdiklerinde bulsun efendi eden bana* ⁵¹

beyti Nesimi'nin aşağıdaki beyitleriyle uyum içindedir:

*Ya Reb zemane hakkına men neyledüm kim ol
Menden cefa vü cevri ile ayırdı yârımı.* ⁵²

*Yârımı menden ayıran hâceti hâsıl olmasun
Assı sanan bu işi gör kim ne ziyan içindedir.* ⁵³

Nesimi'nin söyleyiş biçiminin Necati'nin birtakım beyitlerinde

⁴⁵ Ayan, *a.g.e.*, s. 245.

⁴⁶ Necati, *a.g.e.*, s. 325.

⁴⁷ Ayan, *a.g.e.*, s. 697.

⁴⁸ Necati, *a.g.e.*, s. 368.

⁴⁹ Nesimi, I, *a.g.e.*, s. 544.

⁵⁰ Necati, *a.g.e.*, s. 342.

⁵¹ Necati, *a.g.e.*, s. 157.

⁵² Ayan, *a.g.e.*, s. 743.

⁵³ Ayan, *a.g.e.*, s. 360.

yansıyışı gözükmetedir. Halefin kafiye ve redif bakımından farklılık gösteren gazellerini incelerken tespit ettiğimiz ve Nesimi etkisi olarak araştırmaya tabi tuttuğumuz aşağıdaki beyitlerinde selevin kelime hazinesi, üslubu, bakış açısı, hayal gücü ve soyutlama yeteneğinden yararlanmalar dikkatimizi çekti. Nesimi: “*Olmuşam derd-i firakundan za'if şol hadde kim \\ Getürimezler hayale nakşumu nakkaşlar...*”⁵⁴; Necati: “*Za'f ile görünmez oldum...*”⁵⁵; Nesimi: “*Ta meni tegdir-i yezdan eyledi yardan cüda \\ Dide gıryan sine büryan men bu hal-i zar ilen*”⁵⁶; Necati: “*Sine hâli çeşm ü dil gıryân ü bıryân gel beri...*”⁵⁷ Nesimi'nin: “*Ahde vefâ kılmadı yâr-ı vefa-dârumuz // Yâr ile gör kim nece düşdi eceb kârumuz*”⁵⁸ matlalı şiiri söyleyiş biçimi açısından Necati'nin: “*Sunup lebini dilber-i gonça-dehânımız // Naziklik ile hokkaya koymasa cânımız*”⁵⁹ matlalı şiirine kaynaklık etmektedir.

Şunun altını önemle çizmeğe gerek var ki, Necati nazireleri bazen farklı bir özellik taşır. Bu da onun Nesimi şiiri için ayırıcı özelliklerden ikisi veya birkaçının sentezidir. Bununla sanki Necati hem prototipe dolayısıyla isnat verir, esin kaynağına yönlendirir, hem de kendini edebî intihal ithamından korumuş olur. Aşağıdaki beyte bu açıdan bir göz atalım:

Âl ile almaz idin gönlün Necâti bendenin

*Kâmetin cânâ “elif” zülfün eğer “lâm” olmasa.*⁶⁰

Beytin birinci mısrası Nesimi'nin: “*Âl ile ala gözleri aldadı aldı gönlümü...*”⁶¹ dizesiyle çağrışım oluşturmaktadır. İkinci mısraın harf oyunu üzerinde kurulmasını da tesadüf saymak olanaksızdır ve bu, Necati'nin Nesimi'ye yazdığı nazirelerde yer yer gözükken özelliklerdendir.

⁵⁴ Mezid, *a.g.e.*, s. 171.

⁵⁵ Necati, *a.g.e.*, s. 161.

⁵⁶ Nesimi, II, *a.g.e.*, s. 97.

⁵⁷ Necati, *a.g.e.*, s. 312.

⁵⁸ Ayan, *a.g.e.*, s. 415.

⁵⁹ Necati, *a.g.e.*, s. 252.

⁶⁰ Necati, *a.g.e.*, s. 355.

⁶¹ Ayan, *a.g.e.*, s. 638.

Necati, kudretli şair selefi gibi ustalıkla “al” kelimesiyle “almak” ifadesi arasında cinas nitelikli bağlantı kurmuş, aynı zamanda “al” kelimesinin yazılışının biçim özellikleriyle (“elif”, “lam”) sevgilinin güzellik unsurlarını (“kamet”, “zülf”) ilişkilendirmiştir. Beyitte “elif” ve “lam” tekçe “kamet” ve “zülf”le değil, “almak” ve dolayısıyla “el” kelimesiyle de tenasüp içinde ele alınmıştır.

İleride göreceğimiz gibi Necati birçok beyitlerinde kelimeyi oluşturan harfleri önce sıralamış, sonra o harflerle oluşan kelimeyi açık bir biçimde dile getirmiştir. Spesifik tefrik ü cemin bu ifadeleri şairin bazı gazellerinde yukarıdaki beyitte olduğu gibi aks sırayla da kullanılmıştır. Başka deyişle önce kelime (“al”), sonra onu oluşturan harflerin (“elif”, “lam”) ayrılıkta şiire getirilmesi cem ü tefrik sanatı örneği olarak nitelendirilebilir.

Yakın strüktür, redif ve kafiye benzeşimi Nesimi'ye nispet edilen “Gözlerim” şiiriyle Necati'nin “Gözlerler”⁶² ve “Gözlerim”⁶³ redifli gazellerinde de göze çarpar. Şiirin matlasının ilk kelimeleri Nesimi'nin diğer bir gazelindeki beytin başlangıcını anımsatmaktadır: “Kaşunla kirpüğün zülfün...”⁶⁴ Her iki gazelde “gözler gözlerim” ifadesinin de yer alması görüldüğü üzere şiirler arasındaki bağı kuvvetlendirmektedir. Nesimi'ye yazdığı birtakım nazire gazellerinde olduğu gibi söz konusu gazelde de selefin şiirinin birkaç özellikleri sentez ediliyor:

*Kaşunla kirpiğin elbette cânı gözlerler,
San iki atıcılardır nişânı gözlerler.*⁶⁵

Maktadan önceki beyitte ise güneşin mağripten doğması inancı söz konusudur ve bu inanç kıyametin alameti olarak belli olsa da divan şiirinde motif olarak yaygın değildir. Bundan dolayı mensup olduğu Hurufilik tarikatının etkisiyle Nesimi'nin yer yer kullandığı, aynı

⁶² Necati, *a.g.e.*, s. 222.

⁶³ Necati, *a.g.e.*, s. 313.

⁶⁴ Ayan, *a.g.e.*, s. 625. Nesimi'nin tek bu gazelinde değil, birçok şiirlerinde aynı kelimelerle başlayan mısralar yer alır.

⁶⁵ Necati, *a.g.e.*, s. 222.

zamanda Necati'nin birkaç şiirinde de rastlanan şu motifi⁶⁶ Nesimi şiiri bağlamında incelenmesi daha akla yakın görülmektedir. Necati'nin:

*Ey bana nendir seversin dilberi diyen sefih
Cânımın cânânesidir derdimin dermânıdır⁶⁷*

mısraları Nesimi'nin birkaç beytinin özeti niteliktedir. Nesimi:

*Rakip menden sorur nendir senin yar
Ezizimdir ümidimdir nem olsun.⁶⁸*

*Buldu la'lünden Nesimi nefha-i Ruhu'l-Kudüs
İy Nesiminün hayâtı cânımın cânânesi.⁶⁹*

*Yandurdu şevkun cânımı iy derde dermân handasan
Cânımda cân sensen velî ister seni cân handasan.⁷⁰*

Sözünü ettiğimiz özetleme üslubu aşağıdaki beyitlerde de gözüktür.

72

Nesimi:

*Gönlümi âl ile aldı şimdi cân ister gözün
Munca şiltaklar nedendür âşık-ı şeydâ ilen.⁷¹*

Necati:

Dil aldı kasd-i cân eyler beğim kaşın gözün gamzen...⁷²

Veya:

Aklımı gamzen aldı dil ü cânı hatt u hâl.⁷³

Necati ve Fuzuli şiirinde gözlemlenen analogi tezahürleri

⁶⁶ Necati, *a.g.e.*, s. 222, 358.

⁶⁷ Necati, *a.g.e.*, s. 175.

⁶⁸ Nesimi, II c., *a.g.e.*, s. 10.

⁶⁹ Ayan, *a.g.e.*, s. 713.

⁷⁰ Ayan, *a.g.e.*, s. 573.

⁷¹ Ayan, *a.g.e.*, s. 551.

⁷² Necati, *a.g.e.*, s. 288.

⁷³ Necati, *a.g.e.*, s. 438.

Nesimi'nin: “*Nigarum dil-berüm yarum enisüm munisüm canum*”⁷⁴, “*Hebibüm izzetüm canum cihanum*”⁷⁵, “*Bu gün ol şahidin şekli gamudan ihtiyarımdır \ \ Ümidimdir ümidgahım vefalı doğru yarımıdır*”⁷⁶ mısralarıyla başlayan gazellerinin oluşturduğu geleneğin uzantısı olarak algılanabilir. Necati'nin hitaplar üzerine kurulan yukarıdaki beytinin musammat biçimi de selefinin aynı strüktürlü şiirlerinden kaynaklanır. Belirtmeliyiz ki, kafiyeli vasıfların sıralanmasının Türk divan edebiyatında ilk ve mükemmel örnekleri Nesimi kalemine özgüdür.⁷⁷

Necati'nin:

Emirim şehriyârımdır enisim gam-güsârımdır

*Azizim ihtiyârımdır beğim kaşın gözün gamzen*⁷⁸

beytinin kafiyelenen üç kısmı Nesimi'nin yukarıda kaydettiğimiz beyitleriyle uyum içindedir. Dördüncü kısım ise önce de değindiğimiz gibi Nesimi'nin bazı mısralarının başlangıcını anımsatır. Şu gazelde Nesimi'nin Türkçe birçok şiirinin poetik temelini oluşturan hitap biçiminin örnek alınması dikkati çekiyor. Necati, selefinin hitaplar üzerine kurulan şiirlerini muhtemelen çok beğendiği için onun ayrı ayrı ifadelerinden de alıntı biçiminde yararlanmıştı. Böyle ki, Necati'nin diğer bir beytini: “*Sevdiğim ömrüm efendim...*”⁷⁹ hitabıyla başlaması da Nesimi'nin etkisi gibi değerlendirilebilir.

Necati'nin şiirlerinden biri, denebilir ki, baştanbaşa Nesimi'nin çeşitli beyitlerinden etkilenme ve tettebbu örneğidir. Ardılın: “*Dem-be-dem benlik şarâbı kokusun def etmege \ \ Vasf-ı hâlin düşmez ağzımdan*

⁷⁴ Ayan, *a.g.e.*, s. 485.

⁷⁵ Ayan, *a.g.e.*, s. 489.

⁷⁶ Nesimi, *a.g.e.*, s. 245.

⁷⁷ Analoji şiir biçimine Sanai'nin (XI. yy.) Farsça divanında da rastlanır. Belirtmeliyiz ki, Sanai veya Nesimi'nin bazı gazelleri baştanbaşa bu tarzda hitap (Nesimi) veya vasıfların (Sanai) sıralanması üzerine kurulmuş, Necati ve Fuzuli'de ise bu poetik biçim beyit veya mısra düzeyinde gözüktür. Fuzuli'nin “*Leyli ve Mecnun*” mesnevisinde yer alan mükerrer murabba'nın: “*Gözüm canım efendim sevdiğim devletli sultanım*” (Mehemmed Füzuli, *Eserleri* (5 cildde, II c., Bakı: Azerbaycan SSR Elmler Akademiyası Neşriyyatı, 1958), s. 367) tekrarlanan mısraı Nesimi'nin şiirinden mülhemdir.

⁷⁸ Necati, *a.g.e.*, s. 288.

⁷⁹ Necati, *a.g.e.*, s. 391.

*karanfildir bana*⁸⁰ beytinde ilk ifade hem selefin, hem halefin birtakım şiirinde geçen “*dem bu demdir*” deyimiyile çağrışım uyandırmakta ve “*benlik şarâbı*” terkibi “*Ene'l-hak*”ı anımsatmaktadır. Sonraki beyitlerde de uyum vardır. Nesimi:

*Eşk-i sürhüm, ruy-i zerdim üş güvah olmuş turur.*⁸¹

Necati:

*Eşk-i sim ü rûy-i zerden incine sanma beni...*⁸²

Nesimi:

Kaşunla kirpügün zülfün yüzünde benlerün dahu

*Biri ayyâr biri tarrâr biri mekkâr biri cādû.*⁸³

Necati:

Ârız u ruhsâr ü zülfün ey letâfet gülşeni

*Biri gül biri karanfil biri sümbüldür bana.*⁸⁴

Nesimi:

Dilber aydır ey Nesimi sabir ol gılma feğan

*Men bu gün sebr eylesem danla feğanı neylerem.*⁸⁵

Necati:

Ey Necâti nice sabr edem ki dildârın işi

*Gâh nâz ü geh tekebbür geh tegâfüldür bana.*⁸⁶

Sonuncu mısra Nesimi'nin aşağıdaki beytinin ikinci mısrasıyla örtüşmektedir:

⁸⁰ Necati, *a.g.e.*, s. 157.

⁸¹ Nesimi, I, *a.g.e.*, s. 189. Sanai der:

Soal kerd del-e men ke dust ba to çe kerd?

- Çerat binem ba eşk-e sorh-o ba roh-e zerd?

(Sanai Geznevî, *Divan* (be ehtemam-e Perviz Babayi, Tehran: Moessese-ye Entesarat-e Negah 1375), s. 384).

(Gönlüm sual etti ki, dost seninle ne yaptı?)

- Nasıl göreyim onu kırmızı (renkli) gözyaşı, sara (renkli) yüz ile?)

⁸² Necati, *a.g.e.*, s. 157.

⁸³ Ayan, *a.g.e.*, s. 625.

⁸⁴ Necati, *a.g.e.*, s. 157.

⁸⁵ Nesimi, *a.g.e.*, s. 142.

⁸⁶ Necati, *a.g.e.*, s. 157.

Seni sevenlerün hâli bu dört işden degül hâlî

*Gehi sevdâ gehi gavgâ gehi dîvân gehi yargu.*⁸⁷

Nesimi'nin çeşitli ve ayrı ayrı şiirlerinden seçilmiş beyitlerinin düşünce doğrultusu, söz sanatı ve kelime hazinesinden yararlanmakla Necati sanki selefine bir muhabbet çelengi örmüş ve orijinal bir tarzda onun şiir dünyasıyla sıkı bağlarla bağlılığını göstermiştir. Nesimi'nin çeşitli şiirlerinden sentez yoluyla faydalanma Necati'nin birçok beyitlerinde gözükmetedir. Nesimi:

Ol sebedendir ki men bimar ü rencur olmuşam

*Hasta könlüm merhemi şol derde derman ayrılır.*⁸⁸

Necati:

*...Hasta gönlüm çaresisin derdümün dermanısın.*⁸⁹

Genellikle Nesimi ve Necati şiirinde uyum içinde olan deyim, yarım mısra, mısra ve beyitler çokluk teşkil etmektedir. Bu eşleşmeler içerisinde her iki şairin birtakım beyitlerini aynı üslupta başlaması ilginçtir. Örneğin; “*Bu kamer devrinde...*”⁹⁰ - “*Bu devr-i kamerde...*”⁹¹; “*Dem bu demdür...*”⁹²; “*Ey Müslümanlar...*”⁹³ gibi aynı deyimlerle mısralarını başlamışlardır.

Nesimi'nin kelime ve mazmunları, poetik sanatı ve tahayyülü Necati için bazen “inşaat materyali” niteliktedir, bazense şair tazmin nitelikli bu alıntılarla kendi düşünceleri arasında köprü kurar. Necati'nin iktibas nitelikli beyitlerine bir göz atalım:

Nesimi: “*Bahr-ı muhîm imiş gönül yohdur anun kenâresi*”.⁹⁴

Necati: “*Bahr-ı muhîte gark olan anmaz kenâreyi*”.⁹⁵

⁸⁷ Ayan, *a.g.e.*, s. 625.

⁸⁸ Nesimi, *a.g.e.*, e. 247.

⁸⁹ Necati, *a.g.e.*, s. 327.

⁹⁰ Ayan, *a.g.e.*, s. 328.

⁹¹ Necati, *a.g.e.*, s. 136.

⁹² Ayan, *a.g.e.*, s. 846; Necati, *a.g.e.*, s. 236, 338.

⁹³ Nesimi, *a.g.e.*, s. 69; Necati, *a.g.e.*, s. 429.

⁹⁴ Ayan, *a.g.e.*, s. 711.

Nesimi: "Ger seni görseydi düşünda peri".⁹⁶

Necati: "Seni düşünde göreydi bir âdem..."⁹⁷

Nesimi: "Ruh-ı Kudsi kıldı tahsin didi kim Selman budur".⁹⁸

Necati: "Arşdan Ruhü'l-Emin eyler hezârân âferin".⁹⁹

Nesimi: "Kes sözünü uzatma kim..."¹⁰⁰

Necati: "Uzatma sözü kes dilini..."¹⁰¹

Nesimi: "...ser-tâ-kadem nûr olmuşam"¹⁰²

Necati: "...ser-tâ-pâ vücudum yandı".¹⁰³

Kuruluş dönemi, özellikle de Kadı Bürhaneddin ve Nesimi şiiri için niteliksel olan cinaslı matla beyitlere müracaat yer yer Necati şiirinde de göze değmektedir. Matla beyitlerde cinas yapmada özellikle Nesimi sanatına bağlılık gözlemlenmektedir. Örneğin; bu amaçla "baş"¹⁰⁴, "al" gibi sözlerin seçimi varsayımımızı ispatlamaktadır. "Baş" kelimesiyle cinas oluşturulmasından nazire gazeller kısmında bahis etmişiz. Ondan dolayı burada "al" kelimesinden oluşan cinaslı matlaları örnek olarak vereceğiz. Necati'nin "al" (kırmızı, hile vs.) kelimesiyle matla beyitte cinas oluşturması ("Tab-ı mülden ey peri reng-i ruhun al eyledin \\
Kişver-i câna od urdun gör nice âl eyledin")¹⁰⁵ da Nesimi şiiri ("Âl ile ala gözleri aldadı aldı gönlümi \\
Âlini gör ne âl ider, kimse irişmez âline"¹⁰⁶; "Âline virmişem gönül alı çoh âle düşmesün \\
Yanağının kızıl güli üstüne jâle düşmesün"¹⁰⁷ vs.) geleneğine bağlanır. Nesimi'nin matla beyitlerinden birinde yer alan "yana" – "ya ne" cinası Necati gazelinin

⁹⁵ Necati, *a.g.e.*, s. 409.

⁹⁶ Nesimi, *a.g.e.*, s. 609.

⁹⁷ Necati, *a.g.e.*, s. 410.

⁹⁸ Ayan, *a.g.e.*, s. 382.

⁹⁹ Necati, *a.g.e.*, s. 410.

¹⁰⁰ Ayan, *a.g.e.*, s. 518. Diğer bir varyantı: "Çek dilini vü epsem ol..." (Nesimi, I, *a.g.e.*, s. 553)

¹⁰¹ Necati, *a.g.e.*, s. 411.

¹⁰² Nesimi, *a.g.e.*, s. 491.

¹⁰³ Necati, *a.g.e.*, s. 431.

¹⁰⁴ Necati, *a.g.e.*, s. 205.

¹⁰⁵ Necati, *a.g.e.*, s. 283.

¹⁰⁶ Ayan, *a.g.e.*, s. 638.

¹⁰⁷ Ayan, *a.g.e.*, s. 609.

ilk beytinde “*ya neyin*” – “*yanayın*”¹⁰⁸ cinaslarının yaranmasında zannımızca hareket noktası olmuştur. Amma bireysel üslubu ve yolunu arayan Necati bazen cinas oluşturan kafiyeli kelimeleri yerini değiştirmekle kullanmıştır. Böyle ki, şairin bazı beyitlerinin başlarında, ortasında, sonunda veya matla ve sonraki beyitlerden birinde cinasa eğilimi dikkatimizi çekti.

Nesimi şiirlerinden birinde kepenek, Necati ise nemed giyimden bahseder. Bu şiirler arasındaki eşleşmeni geleneğe bağlamak olardı, ama her iki şairin sufilerin bu giyimini redif olarak kullanımı ve her ikisinde bu giyimden hem de mizahla söz edilmesi Necati'nin Nesimi şiirinden habersiz olmadığı kanaatini oluşturmaktadır. Kepeneğin keçeden olması, nemedin de aynı anlamı taşımasının da altını çizmeğe gerek var. Nesimi:

*Kepenek geymişem endişeden azad olubam,
Üşümeğe müşkilini eyledi asan kepenek.*¹⁰⁹

Necati:

*Cânım ile başımı saklamağa
Hem libâsım hem külâhımdır nemed.*¹¹⁰

Necati tekçe şiirin teknik yönleri, içerik veya söyleyiş biçimi değil, şiir sanatlarının kullanımı açısından da Nesimi'den etkilenmiştir. Böyle ki, teşbih-i aksın Nesimi'ye özgü bir özelliğinin Necati şiirinde de yankıları görülür. Nesimi:

*Yüzine, gaşına anun özümü benzedim deyü,
Gah döner ay bedr olur, gah özünü hilâl eder.*¹¹¹

Necati:

Sâki-i hürşid ruh geh bedr etti geh hilâl

¹⁰⁸ Necati, *a.g.e.*, s. 319.

¹⁰⁹ Nesimi, *a.g.e.*, s.117.

¹¹⁰ Necati, *a.g.e.*, s. 171.

¹¹¹ Nesimi, I, *a.g.e.*, s.153.

*Bu gece is asdı sâğar mâh-ı şeb-gerd üstüne.*¹¹²

Nesimi:

Sanema yüzün gülinden güle güle gül utandı

*Hacil eyledi tudagun şeker ü nebât ü kandı.*¹¹³

Necati:

Lebinden utanır lâl-i Bedahşan,

*Saçın eyler hacil müşgi Hutende.*¹¹⁴

Yukarıdaki beyitlerde Nesimi düşüncesi tasavvufi mülâhazalardan kaynaklanmakta, Necati dünyevi güzelleri övmededir. Burada şunun da altını çizmeğe gerek var ki, divan, tasavvuf ve halk şiiri geleneğini sentez eden Necati'nin amacı tasavvufi mülâhazaları halk dilinde ifade eden Yunus'tan önemli farklılıklar göstermektedir. Onun tasavvufî terimleri halk diliyle söylemesinin nedeni sufilerin görüşlerinin propagandası değildi. Necati, âşıkane divan şiiri ve tasavvuf edebiyatı geleneğinden yola çıkarak çoğu zaman din-dışı şiir yaratmağı amaçlamıştır. Şair, geleneksel terim ve deyimlere dünyevi anlamlar yüklemekle onların fonksiyonunda değişiklik etmiş, çoğunlukla âşıkane ve rindane şiirin örneklerini yaratmıştır. Bu düşünce doğrultusundaki değişiklikler gerek tasavvufî terimlerin kullanımında, gerekse Nesimi'nin tasavvufi içerikli beyitlerinden etkilenmelerde gözükmemektedir. Örneğin; Nesimi: “*Yar için her güşede min dîv olur düşmen mana*”¹¹⁵; Necati: “*Halk-ı âlem hep seninçin düşman olmuştur bana*”.¹¹⁶ Söz konusu mısralarda Nesimi, İ.Hikmet'in de ifade ettiği gibi, Fazlullah'a¹¹⁷, Necati ise dünyevi güzele seslenir.

¹¹² Necati, *a.g.e.*, s. 369. Bu beyitle üslup açısından uyum içinde olan dizeler için bkz: Necati, *a.g.e.*, s. 370, 371.

¹¹³ Ayan, *a.g.e.*, s. 687. Benzer deyim tarzı Nesimi şiirinde çokluk teşkil etmektedir: “*Leb-i la'lün şekerinden bal utandı eridi...*” (Ayan, *a.g.e.*, s. 284); “*Abir ü anber utandı cemâlünü görelü...*” (Ayan, *a.g.e.*, s. 245); “*Müşk ü anber saçundan utandı...*” (Ayan, *a.g.e.*, s. 580) vs.

¹¹⁴ Necati, *a.g.e.*, s. 349.

¹¹⁵ Ayan, *a.g.e.*, s. 572.

¹¹⁶ Necati, *a.g.e.*, s. 258.

¹¹⁷ İsmail Hikmet, *Azerbaycan edebiyatı tarihi* (iki cildde, II. c., Bakı: 1928), s. 193.

Necati'nin divanında Nesimi'nin Türkçe şiirinin özel kelime hazinesi ve terminolojisiyle paralellik de dikkatimizi çekti. Divan şiirinde birtakım kelime ve deyimler geleneksel gibi görünse de, kudretli söz ustaları onlara çeşitli anlamlar yüklemekle fonksiyonunda değişiklikler yaratmayı, farklı kontekstte ve sıklıkla kullanmakla özelleştirmeyi, muayyen anlamda onların üzerine kendi mühürlerini vurmaya başarmışlardır. Böyle kudret Nesimi sözüne de özgüdür ve Necati'nin birtakım ifadeleri kullanımı bu sefeliyle çağrışım uyandırmaktadır.

Kevn ü mekân: “...Dil nedir kevn ü mekân üstüne tir tir titrer”.¹¹⁸

Nesimi şiirinde sıklıkla kullanılan “kevn ü mekân” ifadesine örnek olarak “Kevn ü mekândur ayetüm...”¹¹⁹ düzesini gösterebiliriz.

Ene'l-Hak: “Tende her kılım Ene'l-Hak diye Mansûr gibi...”¹²⁰ Her zerrenin âşıklığı ve “ene'l-Hak” söylemesi Nesimi divanında (“Her bir ser-i mü Mansûr olup söyler “ene'l-Hak” \\ Hakkâ mey içenler irişürler bu hayâle”)¹²¹ da yer alır. Bu düşüncenin kaynağı ise Mevlana şiiridir.

Kuş dili: “Bu kuş dilidür munı Süleymân bilür ancag” (Nesimi)¹²²- “Bu kuş dilinin oldu Süleymanı Necâti \\ İletti sözü Hazret-i Selmâne beraber”. (Necati)¹²³

Ehsen-i takvim: Kur'an'dan alınmış “ehsen-i takvim” ifadesine Türk divan şiirinde poetik felsefi anlamlar yüklenmesi Nesimi şiirinin özelliklerinden olduğundan Necati divanında bu deyim “yar camalı”yla ilişkilendirilmesi¹²⁴ sefelinin şiiri bağlamında yorumlanabilir.

Narçiçeği: Yanağı ve dudakları narçiçeğine (“gül-i nar”) benzetme de Nesimi şiirinden kaynaklanır.¹²⁵

¹¹⁸ Necati, *a.g.e.*, s. 202.

¹¹⁹ Ayan, *a.g.e.*, s. 518.

¹²⁰ Necati, *a.g.e.*, s. 433.

¹²¹ Ayan, *a.g.e.*, s. 664.

¹²² Ayan, *a.g.e.*, s. 445.

¹²³ Necati, *a.g.e.*, s. 178.

¹²⁴ Necati, *a.g.e.*, s. 276.

¹²⁵ bkz: Necati, *a.g.e.*, s. 285.

İki cihan: “Can”la “iki cihan” ilişkisinden söz eden beyitler¹²⁶ de Nesimi üslubunu anımsatmaktadır.

Gül gibi gülmek: Nesimi'nin, Mevlana'dan serbest tercüme nitelikli: “Gül kimi güle güle gel aradan perde götür...”¹²⁷ düzesinin etkisiyle Necati der: “...Gül gibi gül hermişe geçir her demi ferah”¹²⁸; “Müşkil olurdu gülmese gül bigi leblerin \ \ N'olurdu zînet etmese Câm-ı Cemi ferah”¹²⁹; “Gülmek sana yaraşır eyâ hur-i meh-nijâd \ \ Kim güldüğünce gül gibi hüsnün olur ziyâd”.¹³⁰

Bu ortak terminoloji ve deyimlerde bazen anlam açısından farklılıklar da göze çarpar. Örneğin; **Ehl-i Fazl.** Hurufi edebiyatında, aynı zamanda Nesimi şiirinde tarikat (Hurufilik) adı olarak, Necati'de “erdem, fazilet sahibi”¹³¹ anlamında kullanır.

3. Nesimi ve Kardeşine Ait Biyografik Bilgilerin Necati Şiirinde Yansıması

Necati Beg'in ilk defa ayrıca bir makalede¹³² incelenmeye tabi tuttuğumuz aşağıdaki beyti Nesimi'nin kardeşi hakkında bilgi vermesi bakımından özel öneme sahiptir:

Ni'metullâhi değil mi bûseler

Şah Handânı değil mi leblerin. ¹³³

Şah Handan'ın adı ve Ni'metullahi deyiminin aynı bir beyitte ilgili ele alınması Nesimi'nin kardeşinin bu tarikatla bağlı olması ihtimalini akla getirir. Belirtmeliyiz ki, bilim dünyasına belli orta çağ tezkirelerinde bu hususta her hangi bir bilgiye rastlanmıyor. Çağdaş olmamasına rağmen Necati Beg'in Şah Handan'la aynı bir yüzyılda

¹²⁶ Necati, *a.g.e.*, s. 183, 395.

¹²⁷ Ayan, *a.g.e.*, s. 685.

¹²⁸ Necati, *a.g.e.*, s. 169.

¹²⁹ Necati, *a.g.e.*, s. 169.

¹³⁰ Necati, *a.g.e.*, s. 172.

¹³¹ Necati, *a.g.e.*, s. 56.

¹³² Seadet Şihyeva, Şah Handan nimetullahidirmi? “Avroasiya”, 14 yanvar 1999, s. 10.

¹³³ Necati, *a.g.e.*, s. 285.

yaşaması bu beyitte yer alan malumatın doğruluğu kanaatini oluşturur. Bununla bile, Şah Handan'ın salt bu tarikatla bağlılığı şimdilik varsayımdan öteye gidemiyor.

Şah Handan'ın hayatta olduğu yıllar – XV. yy'ın ilk çeyreği Ni'metullahilik tarikatının geniş yayılarak çoklu yandaşlar bulduğu döneme uygun düşüyor. Aynı tarikatın müşidi Şah Ni'metullah Veli ve Şah Handan'ın adlarının evvelindeki “Şah” sıfatı da bu iki şahsiyet arasında zayıf da olsa bağlantı kurur. Çünkü “Şah” sıfatı^{134*} bütün tarikatlarda kullanılmıyordu*.

Necati Beg'in söz konusu beytinde Şah Handan'ın adı iki anlamda algılanabilir:

1) Orta çağ şiirinde dudaklarla bağlı kullanılan “handan” gibi geleneksel metafordan yararlanan Necati Beg fikrin tesir gücünü artırmak ve yenilik yaratmak amacını izlemiştir. Şair bu ifadenin “Handan” değil, “Şah Handan” şeklinde kullanmakla kelimenin oluşturduğu çağrışıma dayanmış, yakın (dudakların vasfı) ve uzak (lakap) anlamları ilişkilendirmiştir. 2) Necati Bey divanını derleyen ve ortaçağ şiirinin uzmanı A.N.Tarlan'ın da Şah Handan'ı özel isim gibi büyük harflerle kaydetmesi bu ihtimali güçlendirir. 3) Şah Handan'ın “-ı” (i) mensupluk ekiyle verilmesi (“Şah Handanı”) iki biçimde yorumlanabilir: a) Şah Handan'a mensup olan dudaklar; b) Ni'metullahilikde kendi kolu, takipçileri olan Şah Handan'a mensup olan şahısın dudakları.

* Toplumun bütün tabakaları tarafından kutsal ve mucize yaratmaya kadir bir şahıs olarak algılanan Şah Ni'metullah Veli'nin “Şah” lakabı Ni'metullahiliğin sonraki tüm rehberlerinin adının terkip hissesine dâhil oldu. (O.A. Akımuşkin, Ni'matallahiya, *İslam. Ensiklopediçeskiy slovar* (Moskva: “Nauka”, 1991), s. 190; “Şah” lakaplı Ni'metullahi şeyhleri silsilesi konusunda bkz: A.D. Knış, *Musulmanskiy mistisizm* (Moskva-Sankt-Peterburg: “Dilya”, 2004), s. 273–279) Amma Şah Handan, Şah Ni'metullah Veli (öl.-1431) henüz hayatta iken dünyasını değiştirdiğinden (öl.-1426) onu sonraki şeyhlerden saymak olanaksızdır. Muhtemelen o, kendi adıyla isimlendirilen bir kolun (Şah Handanı) şeyhi olmuştur.

* Zannımızca, bu, Hz. Ali'nin “Şah-ı Merdan” lakabının tesiriyle yaranmıştır ve vilayet sahibi, veli anlamını taşır. Bazı araştırmacıların ifadeyi “bütün mistiklerin başçısı” (O.A. Akımuşkin, Ni'matallahiya, *İslam. Ensiklopediçeskiy slovar* (Moskva: “Nauka”, 1991), s. 190) olarak yorumlaması da ihtimalimizi doğrulamaktadır.

Bu ihtimallerden sonuncusu gerçeğe daha yakın gibi görünür. Divan edebiyatı poetikasının temelini oluşturan sağlam mantık ve tenasübe göre başka açıklama olanağı da yoktur. Bu varsayımdan hareketle beyitte aynı bir fikrin çeşitli şekillerde ifade edildiğini ve “Ni’metullahi” deyiimiyle “Şah Handanı” ifadesinin eşanlamlı olarak kullanıldığını söyleyebiliriz: “Buseler Ni’metullahi değil mi? Dudakların Şah Handanı değil mi?” Beyitte “buse” - “dudak”, “Ni’metullahi” - “Şah Handanı” kelimeleri arasındaki ilişkiler tenasüp sanatını oluşturmaktadır.

“Handan” kelimesi klasik şiir geleneğine uygun olarak Necati divanında da sıklıkla kullanılmaktadır. Bununla bile bu beyitlerden ikisinde “handan” kelimesinin üryan ve kalender derviş tipiyle ilişkilendirilmesinden hareketle söz konusu dizelerde ifadenin tevriyeli kullanıldığı kanısına vardık.¹³⁵

Belirtmeliyiz ki, Necati Beg’in beyti Şah Handan hakkında malûmat veren kaynaklardan en kadimi olmasıyla özel değer arz etmektedir. Oysa şimdiye dek Kastamonulu Latifi’nin (XVI. yy.) tezkiresi Şah Handan hakkında bilgi veren en eski kaynak konumundaydı.

Necati Beg’in şiiriyle Latifi’nin tezkiresini kıyaslama böyle bir

¹³⁵ Necati:

*Gonca ağzından ne söz açıldı kim handân olup
Gül çıkardı giydiğin verdi sabâya dostum.* (Necati, a.g.e., s. 305)

*Çâr divâr-ı cesed kaydını terk eyleyelim
Bağ-ı tecride bu gün gül gibi handân gidelim.* (Necati, a.g.e., s. 310)

Birinci beyitte gonca “handan” ve “üryan” olarak vasıflandırılır, “üryan” (Kalenderi) ile “handan” arasında bağ kurulur. İkinci beyitte “tecrit” (Kalenderiliğin esas doktrini) ve “handan” vasıflarının ilişkilendirilmesi Kalenderilik ve Şah Handan çağrışımını oluşturur. Bir beyit veya mısradaki kelimelerin çağrışımı üzerine yapılan sanatları tercih eden ve tevriye sanatının çeşitli örneklerini kaleme alan Necati’nin söz konusu beyitlerinin arka planında Şah Handan’ın stilize edilmiş imajının durması ihtimal dâhilindedir. Böyle ki, Hayali Bey’in Kalenderilik düşüncesinden kaynaklanan beytinde Şah Handan adının kullanım biçimi Necati’nin yukarıdaki beyitlerine ışık tutmaktadır:

*Ey vilâyet kişverine şâh olan sultân Dede,
Gusse-i dehri ferâmuş eyleyen handân Dede.*

(Hayali, *Divan* (hazırlayan: Ali Nihat Tarlan, Ankara: “Akçağ” yayınları, 1992), s. 280)
Maalesef Şah Handan hakkındaki yetersiz bilgilere dayanmakla onun kesin olarak Ni’metullahiye veya Kalenderiye tarikatlarından hangisine intisabını ortaya çıkarma zordur.

Necati’nin aşağıdaki beyti ise Şah Handan’ın şair kişiliğine işaret olarak algılanabilir:

*Yüzünü dürer gül-i handâna teşbih ediçek
Kati nâzûg-tab’dır yarın bilirsiz huyunu.* (Necati, a.g.e., s. 429)

ihtimele yol açıyor ki, Latifi'nin tezkiyesinde Şah Handan hususunda bilgi verilmesi ve Nesimi'nin Hurufilerden değil, Ni'metullahilerden olmasının kesinlikle söylenmesi rastlantı değildir. Şu hususun da altını çizmeliyiz ki, Latifi, Nesimi'yi Ni'metullahi olarak tanımlarken söz konusu tarikatın müessisi ve mürşidi Şah Ni'metullah Veli'ye ait edilen “*Menakib ül-Vasilin*”e¹³⁶ isnat etmiştir. Muhtemelen Şah Handan'ın Ni'metullahi olarak şöhreti ve o çevrelerle ilişkisi böyle düşünmeye yönlendirmiştir. Şah Handan'ın adı anımsatılan gazelde divan şiiri için geleneksel olmayan “*han*” deyiminin yer almasını¹³⁷ da rastlantı saymıyoruz ve Necati'nin ara sıra kullandığı bu kelime¹³⁸ Nesimi'nin kardeşinin bilinen tek beytiyle çağrışım oluşturmaktadır:

*Gel bu sırrı kimseye fâş eyleme,
Hân-ı hâssı ammeye aş eyleme.*¹³⁹

Necati'nin aşağıdaki beyti onun Fazlullah ve Nesimi'nin feci ölümlerinden haberdar olması kanaatini oluşturmaktadır:

*Öykündü nâfe zülfüne kürkün devirdiler,
Su arızını andı yüzün yere sürdüler.*¹⁴⁰

Beyitte taklidin (“*öykünmek*”) derinin (“*kürk*”¹⁴¹) soyulması ile sonuçlanması konusunda denilenler aslında telmih nitelikli hatırlatmadır ve Nesimi'nin “*Ene'l-hak*” dediğinden dolayı idam olunması ile bağlı ariflerin yanında ve edebî çevrelerdeki tasavvurun etkisi gibi algılanabilir. İkinci mısradaki yüzü üste yerde sürülme motifi

¹³⁶ bkz: Abbas el-Muhami el-Azzavi, *Mousoua Tarih Irak beyne ihtilaleyn*, el-Hukümet el-Turkmaniyye, m. 1411-h.814-m.1523-h.930, el-mucellid el-salis, ed-Dar el-Arabiyye lil-Musu'at 2004, s. 55; İbrahim Olgun, Nesimi Üzerine Notlar (birinci makale) (“*Türk Dili Araştırmaları Yıllığı*”, belleten, 1971'den ayırbaşım, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1971), s. 61.

¹³⁷ Şiirin maktadan önceki beytinde Necati der:

*Zerrece eksilmeye bin büseden
Kudretin hânı değil mi leblerin.* (Necati, *a.g.e.*, s. 286)

¹³⁸ Fuzuli'de de analogi terkiplere rastladık: “*han-i vesl*”, “*han-i siyaset*” vs.

¹³⁹ Ayan, *a.g.e.*, s. 14.

¹⁴⁰ Necati, *a.g.e.*, s. 175.

¹⁴¹ Nesimi'nin de şiirinde “*kürk*”ün “*deri*” anlamında kullanımına rastlanır. (Ayan, *a.g.e.*, s. 756) Necati'nin gazellerinden birinde ise “*kürk*” “*kıyafet*”, “*don*” anlamını taşır. (Necati, *a.g.e.*, s. 145)

ise ayaklarına ip bağlanarak cesedi yerlerde sürülen Fazlullah'ın¹⁴² trajik akıbetini anımsatmaktadır.

Görüldüğü üzere, Necati'nin Şah Handan'la ilgili malumatı Nesimi'yle bağlı yegâne biyografik nitelikli bilgi değildir. Bu malumatları böyle üstü kapalı bir tarzda ifadenin nedeni şairin Nesimi'ye münasebetiyle yorumlanabilir. Necati, Nesimi tesiriyle çoklu sayıda şiirler yazsa da, hayranlığını açık dile getiren birçok tarikat şairlerinden farklı mevkie sahip olduğunu görüyoruz. Böyle ki, o hiçbir şiirinde Nesimi'nin adını açık söylemiyor. Şiir, Fatih Sultan döneminde Hurufilerin diri diri ateşe yakılmasından (1444) sonra yazıldığından ve Necati bu hükümdarın çağdaşı ve sarayına yakın kişilerden olduğundan onun bu sükûtu doğal görünmektedir. Ama yukarıdaki beyitten de anlaşıldığı üzere Nesimi'nin faciasından haberdarlığı ona tamamıyla susmağa da imkân vermemiştir... Bu beyit ve Nevai'nin "*Nesayim-ül-Mehembe*"sinde şair hakkında denilenler artık trajedinin ortaya çıktığı yüzyıldan başlayarak çeşitli efsane, rivayet ve poetik hayallerin oluşmasına neden olduğunu, hatta bu açıklı olayın mecaz oluşturmada da kullanıldığını ortaya koymaktadır.

Sonda şunu da belirtmeliyiz ki, Necati divanında Şah Handan'ın açık biçimde anılması, telmih aracılığıyla Fazlullah ve Nesimi'nin trajik ölümlerine poetik işaretlerin bulunması Nesimi araştırmacılığı için de müstesna ve özel bir önem arz etmektedir.

Sonuç

Öncül-ardıl ilişkilerinin detaylı araştırılması Türk divan şiirinde geleneksellik ve ferdiyet, edebî fikrî temel ve kişisel poetik yorumu ortaya çıkarmak için önem arz etmektedir. Bu gibi ilişkilerin incelenmesi divan şairlerinin ilham kaynakları, söz ustalıkları, selef ve haleflik bağlantıları, gelişim ve dönüşümleri değerlendirmek, ferdi

¹⁴² Bu hususta bkz: *Hurufilik Metinleri Katalogu* (hazırlayan: Abdülbaki Gölpınarlı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1989), s. 8.

özellikleri belirlemek açısından da önemlidir.

Bu prototip-nazire irtibatı araştırılarken geleneğe bağlılığın muhafaza edilmesiyle birlikte çağa uygun bir şekilde dönüştürmenin mevcudiyeti de ortaya çıktı. Karşılaştırmalar esasında prototip ve nazirelerde değişen edebî zevkler, geleneksel veya ortak kelime hazinesini kullanmada anlamın genişlenmesi veya daralması, toplumsal siyasal olayların yansımalarını da izlemek mümkündür. (Mesela, Nesimi aynı makamda “*esrük*”, Necati “*mest*” kelimesini kullanır. Nesimi şiirinde “Türkman” olumlu, Necati divanında olumsuz anlam taşır).

Bu gibi fikrî yazınsal ilişkilerin araştırılarak değerlendirilmesi Necati'nin önceki şiirden öğrendiklerini yaratıcı bir biçimde özümsemesi, seleflerinin şiirinin birtakım bireysel özelliklerine geleneksel nitelik kazandırması ve ikinci poetik hayat vermesi, aynı zamanda olgunluk çağı Türk şiirinin şekillenmesinde yeri ve değerini anlamak açısından da önemlidir. Sonda şunu da belirtmeliyiz ki, konumuzla ilgili paralellikler, burada ifade etmeğe çalıştıklarımızdan ibaret değildir ve makalenin sınırlarını aşmamak için bazı ilgi çekici örnekleri vermekle yetindik.

Kaynakça:

- Akimuşkin O.A., Ni'matallahıya, *İslam. Ensiklopediçeskiy slovar*, Moskva: “Nauka”, 1991.
- Ayan, Hüseyin, *Nesimi. Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Türkçe Divanının Tenkitli Metni*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2002.
- el-Azzavi, Abbas el-Muhami. *Mousoua Tarih Irak beyne ihtilaleyn*, el-Hukümet el-Turkmaniyye, m. 1411-h.814 – m.1523-h.930, el-mucellid el-salis, ed-Dar el-Arabiyye lil-Musu'at, 2004.
- Füzuli, Mehemmed, *Eserleri*, 5 cildde, I c., Bakı: Azerbaycan SSR Elmler Akademiyası neşriyyatı, 1958.
- Füzuli, Mehemmed, *Eserleri*, 5 cildde, II c., Bakı: Azerbaycan SSR Elmler Akademiyası neşriyyatı, 1958.
- Gibb, E.O.Wilkinson, *Osmanlı Şiiri Tarihi* (1-2), çev.: Ali Çavuşoğlu, Ankara: “Akçağ” yayınları, 1999.
- Hayali, *Divan*, hazırlayan: Ali Nihat Tarlan, Ankara: “Akçağ” yayınları, 1992.
- Hikmet, İsmail, *Azerbaycan edebiyatı tarihi*, iki cildde, II. c., Bakı: 1928.

- Hurufilik Metinleri Katalogu*, hazırlayan: Abdülbaki Gölpınarlı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1989.
- Knış A.D. *Musulmanskiy mistisizm*, Moskva-Sankt-Peterburg: "Dilya", 2004.
- Mezid, Ömer bin, *Mecmû'atü'n-Neza'ir*. Metin-Dizin-Tıpkıbasım, Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları, 1995.
- Necati Beg, *Divan*, hazırlayan: Ali Nihat Tarlan, Ankara: "Akçağ" yayınları, 1992.
- Nesimi, İmadeddin, *Eserleri*, elmi-tengidi metnin tertibi: Cahangir Gehremanov, üç cildde, Bakı: "Elm", 1973.
- Nesimi, İmadeddin, *Seçilmiş eserleri*, tertib edeni: Hemid Araslı, Bakı: Azernesr, 1973.
- Olgun, İbrahim, Nesimi Üzerine Notlar (birinci makale), "*Türk Dili Araştırmaları Yılığı*", belleten, 1971'den ayırtbasım, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1971.
- Sanai Geznevi, *Divan*, be ehtemam-e Perviz Babayı, Tehran: Moessese-ye Entesarat-e Negah, 1375.
- Şihıyeva, Seadet, Şah Handan nimetullahidirmi? "*Avroasiya*", 14 yanvar 1999.

Künye:

Şihıyeva, Seadet, "Necati Şiirinde Nesimi'den Etkilenmenin Boyut ve Biçimleri", **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi II**, (2012): 57-86.